

tős lenne nem csak közös konferenciákon, de közös tudományos szaklapok publikálásakor is. Mindenesetre, a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága felismerte annak a fontosságát, hogy a külhoni magyar

tudományos műhelyek és lapok együttműködése nemzetünk oktatási szintjének fel-emelkedését szolgálja.

Gábrity Molnár Irén

Kozári Monika: A dualista rendszer (1867–1918)

Pannonica Kiadó, Budapest, 2005. 319 lap

A történelem népszerűsítését könyvsorozatok formájában elképzelő és megvalósító kiadó, a Pannonica a közelmúltban új tematikus sorozatát, a *Modern magyar politikai rendszereket* indította útjára. Feltehetően a szerkesztő érdeme, hogy a kiadó ezúttal olyan köteteket jelentet meg, amelyek túllépnek a tudományos népszerűsítés elvárásain, szakmai érdeklődésre is számíthatnak, és mint kézikönyvek széles olvasói kör igényeit elégíthetik ki. Azért is figyelemkeltő a vállalkozás, mert hasonló kiadvány, amely tanulmányok formájában mutatta be a modern államszervezeteket, közigazgatási és törvénykezési szisztémákat, több mint negyedszázada jelent meg (Pölöskei Ferenc, Ránki György szerkesztette, *A magyarországi polgári államrendszerek* Budapest, Tankönyvkiadó, 1981). Történettudományi, állam- és jogtörténeti tankönyvek persze azóta is készültek, de a politikai rendszerek tematikus, politológiai szempontokat is felvonultató bemutatása időszerűvé vált, hisz folyamatosan születnek új kutatási eredmények, amik által világosabban látjuk az egyes korok politikai viszonyait és az azok közötti kontinuitást.

Mivel a sorozat nem szánt külön kötetet az első modern magyar politikai rendszernek, a rövid életű, de a magyar alkotmányos fejlődésben nagyon fontos szerepet betöltő 1848–49-es parlamentarizmus-

nak, az első kötetnek kell az előzményekre is kitérnie. A szerző, Kozári Monika, számos a korszak politikatörténetével foglalkozó kitűnő szaktanulmány és a Tisza Kálmán pályáját elemző terjedelmes monográfia írója, ezt a szempontot sosem téveszti szem elől, hisz igyekszik az egyes intézményeket történetiségükben bemutatni, sőt nem csupán negyvennyolcas előzményeiket tárja fel, hanem többször még a rendi korszakra is visszatekint. A kötetben erőteljesen érvényesül a történeti nézőpont, s bár tárgya egy politikai struktúra bemutatása, mégsem lesz az leíró jellegű, azért sem, mert a félévszázados korszakban, még ha az rugalmatlannak, statikusnak is tűnik utólag, számos intézmény megváltozott. A szerzőt olykor-olykor ez a történeti látásmód el is ragadja, előfordul, hogy nagyobb teret szentel egy intézmény előtörténetének, a megformálását övező vitáknak, mint magának az intézmény bemutatásának, működése leírásának. Ugyanakkor ennek a szerzői megközelítésnek az érdeme, hogy több esetben kitekintést is nyújt, jelzi, hogy egy-egy intézmény miként él tovább a következő korszak(ok)ban.

A dualizmus pontosabb megismerését számos politikai diskurzus terhelte meg, épp ezért történetírásunkban is sok vitára adott okot. Az ellentétek főként a közjogi és politikai kérdések megítélésében ala-

kultak ki. Ma már ezeket a problémákat a közös intézmények működését feltáró és a közösség jellegét elemző kutatások eredményeként tisztábban és kevésbé elfogultan látjuk. Ez a szemlélet jellemzi Kozári Monikát is, aki az újabb kutatások fényében pontosan írja le a közös intézményeket és ügyeket, sőt a könyve bevezetőjében jelzett megközelítés szerint a másik fél szempontjait is mérlegeli. Ezt a későbbiekben is érvényesíti, szakít az összefoglaló munkákban megszokott „belső” nézőponttal, s gyakran kitekint az ausztriai intézményekre is.

A közösség bemutatásánál a szerző nagy tárgyismerettel és körültekintően jár el, érdekes elemzések révén tár fel az a kapcsolat, amely a két ország alapvető politikai viszonyait határozta meg. Csupán azt tartom kérdésesnek, hogy *A dualista államszervezet* ismertető fejezetben miért csak a közös ügyekről szól, s miért kell a közös intézményeket egy másik fejezetben tárgyalnia. A közös intézmények, épp azért, mert új elemként jelentek meg a hatalmi rendszerben, mindig vita tárgyát képezték. A szerző erre is tekintettel van bemutatásuknál, igaz a korabeli közös minisztertanács elnevezés helyett, inkább a mai értelmezéshez közelebb álló közös kormány mellett foglal állást. Bár a két fogalmat akár szinonimnak is tekinthetjük, mégis úgy vélem, hogy a minisztertanács elnevezés jobban tükrözi az intézmény jellegét, hiszen hiányzott e miniszterek kollektív (nem egyéni) felelőssége, nem képezték hatóságot, nem rendelkeztek, nem is voltak olyan közegek, amik felé azt tehetnék volna, s döntéseiket is, ha egyáltalán erőltették azt, elsősorban konszenzusos formában alakították ki. Ebben a fejezetben érdekes részleteket tudhatunk meg az állampolgárság szabályozásáról és a külföldre történő távozás feltételeiről is.

A közösség bemutatása után a magyar politikai intézmények analizését nyújtja Kozári Monika. Izgalmas világként tárul fel a politika kulisszái, pontosan látjuk a választójog alakulását, a képviselők jogosítványait, a házszabályok körül kialakult vitákat, azok módosításait és a pártpolitizálás lehetőségeit. Részletes áttekintést kapunk a dualizmus korának pártszerveződéseiről és a pártok alakulásáról, a sorból csak néhány frakció hiányzik, illetve a kormánypártként is működő 48-as Alkotmánpárt. Mivel a törvények egyre nagyobb szerepet töltek be a normaalkotásban, így a parlament politikai súlya is jelentőssé vált, szívesen olvastunk volna a törvények előkészítéséről is, hisz az nem volt problémátlan a dualizmus korában.

Már a parlamenti politikát bemutató részeknél érzékeltetni lehet a kormány szerepének növekedését. A minisztertanácsról szóló fejezetben ezt a szerző részletesebben is kifejti, s megtudjuk, hogy a kormány egy masszív kormánypárton keresztül irányítani tudta a törvényhozást. Másrészt arról is szó van, hogy elvileg rendeletet a minisztertanács, annak elnöke vagy a miniszter csak törvényi felhatalmazás alapján adhatott ki, a dualizmusban mégis mind jobban kiterjedt a rendeletalkotás köre, így a kormány olyan ügyekben is szabályozott, ahol a parlament nem hozott törvényt.

Alap kutatásai révén Kozári Monika sok új információt tár elénk a minisztertanács működéséről, s e kérdéskörben munkája meghaladja a különböző összefoglalásokat. Az természetes, hogy Tisza Kálmán politikai módszerei nagy hangsúlyt kapnak e fejezetben, hisz a kormányzat igazán az ő tevékenysége révén stabilizálódott. Azonban némi aránytalanság is keletkezik, hisz kevesebb szó esik a Tiszát megelőző és az őt követő kormányzati

módszerekről. Ez nem csupán azért sajnálatos, mert például a deák-párti kormányokra, főként Lónyay miniszterelnökségére az újabb szakirodalomból is nyerhetünk ismereteket, hanem azért is, mert Lónyay kormányzati módszereivel némiképp Tiszát előlegezte, csak éppen sikertelennek bizonyult abban.

Rendkívül részletes és terjedelmes fejezetet szentel a szerző a közigazgatásnak, sőt a szakigazgatás rendszerébe külön is betekintést nyújt. A történeti összefoglalások általában kevés figyelmet fordítanak ezekre a kérdésekre, pedig a közigazgatás a korszak egyik legfontosabb problematikája volt. Össze kellett egyeztetni a felelős kormány intézményét a hagyományosan széles megyei (törvényhatósági) autonómiával, azért is, mert mindjárt a kiegyezés után hatásköri konfliktus alakult ki a két intézmény között. Kozári Monika a kérdés körül kialakult vitákat és azok gyökereit szemléletesen mutatja be, politikai szempontból is fontos problémákat tár fel, igaz talán még jobban kibonthatta volna, hogy mit jelent a kormány és a megye kiegyezése. Úgy vélem a dualizmus alapvető politikai viszonyainak, vagyis annak, hogy túl erős maradt a királyi hatalom, ami csorbította a parlament jogkörét, tehát szűkítette az ország autonómiáját, következménye, hogy megnőtt a kormány hatalma nemcsak a parlamenttel szemben, mint azt az előbbiekben láttuk, hanem az önkormányzatokkal szemben is. A törvényhatóság nem rendelkezhetett nagyobb önállósággal a kormánnyal szemben, mint amennyivel a kormány rendelkezett az uralkodóval szemben. Ebből következett aztán az autonómiák folyamatos szűkítése a dualizmus során. Lehet persze dicsérni az igazgatás szakszerűbbé és professzionálisabbá válását, főként egy modernizációt, felzárkózást preferáló rendszer kap-

csán, de épp akkora veszteségek is keletkeztek, amikor szűkült az öngazgatás, az állampolgári részvétel köre. S itt nem csupán a politikai szabadság sérüléséről van szó, hanem sérül(het)tek, legalábbis nem bővültek az egyéni, ha tetszik az állampolgári jogok körei sem. Egy korábbi fejezetben szó volt a nemzetiségek jogairól, de a többi közösségi és egyéni szabadságjogra is ki kellett volna az összefoglalásnak térnie.

Az szinte természetes, hogy a közigazgatással foglalkozó rész is Tisza Kálmán-centrikus, hisz számos közigazgatási reformot készített elő és hajtott végre. Azonban itt részletesebb ismereteket kapunk a modern közigazgatást megalapozó időszakról és a későbbi kormányok törekvéseiről is. Fontosnak tartom, hogy a szerző külön is szólt a közszolgálatról és a tisztviselők képzettségéről, mindez az igazgatási apparátus szakszerűbbé válásának nélkülözhetetlen kelléke volt. Az újabb kutatások alapján nem tartható az igazgatási apparátus teljes leminősítése sem, mint azt egy-egy korábbi szakmunka sugallja, hisz már a rendi korszakban elindult egy szakszerűsödési, professzionalizációs folyamat. Ezzel nyilvánvalóan a szerző is tisztában van, nem véletlen, hogy külön tematikus fejezetben tesz kísérletet a szakigazgatás bemutatására. Ezek az információk szintén meghaladják a kézikönyvek szokványos szintjét. A szakigazgatás legfelsőbb fórumának, a minisztériumnak a szervezetét szerencsésebb lett volna a kormányról szóló fejezet helyett itt tárgyalni.

Az igazságügyi minisztérium bemutatása átvezet a korabeli jogszolgáltatás rendszerének ismertetéséhez, amit a szerző ismételtelen történeti fejlődésében tár az olvasók elé, akiket magabiztosan kalauzol az egyszerűsödő, de még mindig bonyolult törvénykezési szervezetben. Számos, a

jogállam szempontjából nélkülözhetetlen fórumot mutat be, de már kevesebb szó esik a fontosabb jogterületeket összegző anyagi és eljárási jogról, habár az első fejezetben *A magyar jogrendszer*ről szóló részben megemlítette azokat. Igaz, egyik-másik, például a polgári törvénykönyv csak tervezetként született meg a korszakban, de a szerző a közigazgatási részben is nagy gondot fordított a különböző tervezetekre, épp ezért talán nem túlzott elvárás az, hogy ezt a módszert ebben a fejezetben is kövesse.

A könyvben közölt ismereteket térképek és az intézményrendszert bemutató ábra teszi még könnyebben érthetővé, a kézikönyv jellegű használatot pedig a

kormányok felsorolása, irodalomjegyzék és névmutató segíti. Kozári Monika alapkutatásaira támaszkodva a kor politikai viszonyait a tőle megszokott alapossággal ismerteti, így összefoglalása oly gazdag és rendszerezett tárházát nyújtja a korabeli intézményrendszereknek, hogy történeszek mellett jogászok és politológusok is eredményesen használhatják. A kötet szemléletesen mutatja meg, hogy a korban úgy erősödött és professzionizálódott a hatalmi szervezet, hogy közben fontos jogállami intézmények nem, vagy csak késve jelentek meg benne, ami komoly hatással volt a politika társadalomszervező jellegére és hatásfokára is.

Miru György

Társadalmi metszetek – hatalom, érdek, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon

Szerk.: Kovách Imre. Napvilág Kiadó, Budapest, 2006. 533 lap

Nem kis várakozásnak tett eleget a Napvilág Kiadó, amikor nemrégiben megjelenítette a Kovách Imre által szerkesztett *Társadalmi metszetek – Hatalom, érdek, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon* című szociológiai tanulmánykötetet. A szerzők névsora illusztris, a már jól ismert kutatók mellett a szociológusok fiatal nemzedékének tagjai is megszólalnak. A kötet, szerzői tudományos alaposságának köszönhetően, gondosan felvázolja a mai magyar társadalom helyzetképét.

A szerzők a nemzetközi és a hazai szakirodalom ismeretében, de mégis áttekinthető és világos stílusban megfogalmazott tanulmánykötete tudományos alapossággal mutatja be a társadalomformáló tényezőket. A kötet első tanulmánya foglal-

kozik a szociológia jelen állapotának felmérésével, elért eredményeivel és az előtte álló új feladatokkal, amelyek meghatározzák a kutatás jövőbeli irányait is. Az első két fejezet elemzi a rendszerváltozás társadalmi hatásait, foglalkozik az értelmiség mai szerepével, a társadalom átrétegződésével, a fogyasztási csoportok vizsgálatával, a településszerkezet átalakulásával, a szegregáció és a migráció kérdéseivel, a leszakadó szegényrétegek újratermelődésével, az ifjúság helyzetével és az oktatás, iskolarendszer átalakulása által felvetett problémákkal. Külön fejezetbe gyűjtötték azokat a tanulmányokat, amelyek új megközelítési szempontokat tartalmaznak. Az *Új megközelítések* fejezete elemzi a kapcsolathálózati erőforrások és a fogyasztási miliók társadalmi struktúrára